

BOZOR IQTISODIYOTIDA TALAB VA TAKLIF QONUNINING AHAMIYATI

Farg'ona Davlat universiteti

Iqtisodiyot fakulteti

Bugalteriya hisobi yo'nalishi

25.92- guruh talabalari

Akbarov Ahadjon va Davronbek Jorayev

Annotatsiya: Bozor iqtisodiyotida talab va taklif qonunining ahamiyati juda yuqoridir va ushbu qonun barcha iqtisodiy jarayonlarning yuragi hisoblanadi. Bozor iqtisodiyoti deganda, aholining hamda ishlab chiqaruvchilarning ixtiyoriy ravishda tovar va xizmatlarni ishlab chiqarishi hamda iste'mol qilishi, tovarlarning narxi esa erkin ravishda shakllanishi tushuniladi. Aynan shu tizimda talab va taklif o'zaro muvozanat hosil qilib, iqtisodiyotni tartibga soluvchi asosiy kuchga aylanadi. Talab va taklif qonuni iqtisodiyotda tovar va xizmatlarning narxlari, ishlab chiqarish hajmi va turli iqtisodiy resurslarning taqsimoti ustidan muhim ta'sir ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: talab, taklif, narx, bozor muvozanati, raqobat, resursslar, iste'molchi, ishlab chiqaruvchi, erkin bozor, tovar.

Bozor iqtisodiyoti mexanizmining asosiy mazmuni talab va taklif kuchidan iborat. Talab, iste'molchilar tomonidan bozorga chiqarilgan mahsulot va xizmatlarga bo'lgan ehtiyoj hamda ushbu ehtiyojni qondirish uchun to'lashga tayyor bo'lgan pul miqdorini anglatadi. Taklif esa ishlab chiqaruvchilar tomonidan bozorga taklif etilayotgan mahsulot va xizmatlar soni hamda ularni belgilangan narxda sotish istagidir. Mazkur ikki kuchning harakatlanishi natijasida bozor narxlari shakllanadi va iqtisodiyotning umumiy muvozanati ta'minlanadi. Bozor iqtisodiyotida talab va taklif harakati izchil davom etadi. Iste'molchilar hamda ishlab chiqaruvchilar o'z maqsadlariga erishish uchun raqobatlashadi. Iste'molchilar sifatli va arzon mahsulot izlashga harakat qilsa, ishlab chiqaruvchilar o'z mahsulotlarini bozorga ko'proq va yuqoriroq narxda sotishga intiladi.

Natijada, talab va taklif o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik narxlarning o'zgaruvchanligiga olib keladi. Masalan, agar bozorda ayni bir mahsulotga bo'lgan talab oshsa, narx ko'tariladi, aksincha, talab pasaysa, narx tushadi. Taklif ham huddi shunday mexanizm bilan ishlaydi. Taklif ko'payganda, narx pasayadi, taklif kamayganda esa narx ortadi. Talab va taklif qonuni ushbu jarayonlarni doim boshqarib, bozor iqtisodiyotining barqarorligini ta'minlaydi. Ana shu qonun asosida bozor iqtisodiyoti o'z-o'zini tartibga keltirish xususiyatiga ega. Ya'ni, davlat yoki boshqa markaziy boshqaruv organlari aralashuvisiz ham, talab va taklif o'rtasidagi o'zgarishlar orqali iqtisodiyot to'g'ri yo'nalishda rivojlanadi. Bu jarayonda har bir iste'molchi hamda ishlab chiqaruvchi o'z xohish-istaklarini va imkoniyatlarini hisobga olgan holda harakat qiladi. Biror tovar yoki xizmatga bo'lgan talab kuchayganda, ishlab chiqaruvchilar mazkur mahsulotni ko'proq ishlab chiqarishga va bozorga chiqarishga harakat qiladi. Bu esa, narxlar muvozanatini saqlab turadi va iqtisodiyot barqaror o'sishini ta'minlaydi [1].

Bozor iqtisodiyotida talab va taklif qonunining ahamiyati narxlarning shakllanishida o'z aksini topadi. Narx hamisha bozorning umumiy ahvoliga, ya'ni, talab va taklif o'rtasidagi nisbatga bog'liq bo'ladi. Agar mahsulotning taklifi talabidan ortiqcha bo'lsa, narxlar pasayadi va bunda ishlab chiqaruvchilar ishlab chiqarishni qisqartirishga majbur bo'lishadi. Aksincha, talab taklifdan ko'proq bo'lsa, narxlar ko'tariladi, natijada ishlab chiqaruvchilar yanada ko'proq mahsulot ishlab chiqarishga rag'batlanadi. Mana shu jarayon natijasida bozor iqtisodiyoti o'zining asosiy funksiyasini bajaradi: cheklangan resurslarni eng samarali tarzda taqsimlaydi. Talab va taklif qonuni iqtisodiyoter sohalarida katta ahamiyatga ega. Moliyaviy bozorlar, ishchi kuchi bozori, yer va boshqa resurslar bozori kabi turli segmentlarda ham mazkur qonun o'z ta'sirini ko'rsatadi. Misol uchun, ishchi kuchiga bo'lgan talab ishlab chiqarish hajmiga va sanoat tarmog'ining rivojiga bevosita bog'liq. Siyosiy va ijtimoiy holatlardan qat'iy nazar, talab va taklif qonuni har doim iqtisodiyotda markaziy o'rinda bo'ladi. Iqtisodiy o'sish va pasayish, inflyatsiya yoki deflyatsiya jarayonlari ham mazkur qonunning asosida shakllanadi. Bozor iqtisodiyotida resurslar cheklangan va inson ehtiyojlari esa cheksizdir. Shunday sharoitda, aynan talab va taklif qonuni tufayli har bir resurs eng optimal tarzda taqsimlanadi. Tovar va xizmatlar

bozorda narx vositasida baholanadi. Narx esa doimiy ravishda bozorga kelayotgan buyurtmalar, mahsulot hajmi, ishlab chiqaruvchilarning imkoniyatlari va boshqa omillar ta'sirida o'zgarib turadi. Bu iqtisodiy mexanizm samarali ishlashi uchun barcha bozorlar va sohalarda talab va taklif qonuni qat'iy harakat qiladi [2].

Talab va taklif qonuni ishlab chiqaruvchilar va iste'molchilarning harakatlariga yo'nalish beradi, ularning o'zaro muvozanatini ta'minlaydi. Bozordagi narxlarning o'zgarishi orqali ham ishlab chiqaruvchilar, ham iste'molchilar o'z strategiyalarini moslashtiradi. Har bir iste'molchi o'z ehtiyojidan kelib chiqib harakat qiladi va bozordagi real narxlarni hisobga oladi. Natijada, ishlab chiqaruvchilar ham talabga mos sifatli mahsulot va xizmatlarni bozorga chiqaradi. Bu esa iqtisodiyotning samarali ishlashini ta'minlaydi. Bozor iqtisodiyoti muvozanatining asosiy kafolati – talab va taklifni muvozanatlashdir. Muvozanat narxi va muvozanat hajmi iqtisodiy tizimda qanchalik saqlansa, iqtisodiyot shunchalik barqaror va uzluksiz rivojlanadi. Bozor iqtisodiyoti strukturasi va uning barqaror ishlashida har bir ishtirokchi – ishlab chiqaruvchi va iste'molchi – o'z manfaatlarini ko'zlab harakat qiladi, ularning harakatlarining umumiy natijasi esa talab va taklif qonuni asosida muvozanatni hosil qiladi. Bozor iqtisodiyoti doirasida narx va ishlab chiqarish hajmi doimo o'zgarib turadi. Bu o'zgarishlar talab va taklif qonuni yordamida boshqariladi. Narxlar ortganda yoki pasayganda ishlab chiqaruvchilar o'z ishlab chiqarishini moslashtiradi, iste'molchilar esa bir yoki boshqa mahsulotni tanlashda narx omilini ko'zda tutadi. Shu tarzda, bozor iqtisodiyotida har bir tovar, xizmat va resurs o'zining eng maqbul bahosini topadi va resurslardan samarali foydalaniladi [3].

Talab va taklif qonuni makroiqtisodiy ko'rsatkichlar uchun ham asos bo'lib xizmat qiladi. Masalan, iqtisodiy o'sish, ish bilan bandlik darajasi, milliy daromad hajmi va narxlar darajasi aynan talab va taklif o'rtasidagi muvozanatga bevosita bog'liq. Bozor iqtisodiyoti rivojlangan davlatlarda davlatning iqtisodiyotga aralashuvi cheklangan bo'lsa-da, talab va taklif qonuni barcha sohalarning asosiy boshqaruv tayanchi bo'lib keladi. Bozor iqtisodiyoti har bir bozor ishtirokchisining erkin harakatini, resurslarni bozor mexanizmlari orqali taqsimlashni va narxlar orqali iqtisodiy muvozanatga erishishni

ta'minlaydi. Aynan shu orqali umumiy iqtisodiy barqarorlik, rivojlanish va taraqqiyot yuzaga chiqadi. Har bir ishlab chiqaruvchi va iste'molchi talab va taklif qonuniga mos harakat qilganida, bozor muvozanati saqlanadi va iqtisodiyot uzluksiz rivojlanib boraveradi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida samaradorlikning oshishi ham talab va taklif qonuni orqali amalga oshadi. Tovar va xizmatlarning narxlari bozorga eng samarali ishlab chiqaruvchilar kirib kelishini va kam samarali ishlab chiqaruvchilarni bozorni tark etishini rag'batlantiradi. Bu esa, o'z navbatida, iqtisodiy o'sishni tezlashtirishga yordam beradi. Bozor iqtisodiyoti doimosi doimiy ravishda o'zgarib turgani sababli, talab va taklif qonuni ahamiyati har bir davrda muhim ahamiyatga ega bo'lib qoladi [4].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, bozor iqtisodiyotida talab va taklif qonunining ahamiyati nihoyatda yuqori. Bu qonun iqtisodiy jarayonlarning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida xizmat qiladi. Tovar va xizmatlarning narxlari, ishlab chiqarish hajmi, resurslarning taqsimlanishi va iqtisodiy barqarorlik aynan talab va taklif qonuni ta'sirida shakllanadi. Har bir bozor ishtirokchisining erkin harakati natijasida talab va taklif muvozanati hosil bo'ladi va iqtisodiyot samarali ishlashga erishadi. Demak, talab va taklif qonuni nafaqat iqtisodiy faoliyatga, balki jamiyat rivojiga ham kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, talab va taklif qonunining bozor iqtisodiyotidagi o'rni va ahamiyati doimo markaziy bo'lib qoladi va kelajakda ham iqtisodiy taraqqiyotning asosiy kafolati sifatida baholanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, N. (2018). "Bozor iqtisodiyoti sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish muammolari". Iqtisodiy tadqiqotlar, 2(1), 15-24.
2. Akbarov, I. (2020). "Talab va taklif nazariyasining zamonaviy tahlili". Zamonaviy iqtisodiyot, 5(3), 56-63.
3. Bobomurodov, A. (2021). "Iqtisodiy taraqqiyotda talab va taklif muvozanati". O'zbekiston iqtisodiyoti, 4(2), 18-26.
4. Ergasheva, G. (2019). "Bozor iqtisodiyotida narx va uning shakllanishi". Iqtisodiy fanlar, 3(4), 82-88.

5. Jalilov, O. (2022). "Bozor muvozanati va uning ahamiyati zamonaviy iqtisodiy tizimda". "Yangi O'zbekiston" iqtisodiyoti, 2(1), 101-110.
6. Karimov, S. (2017). "Talab va taklif qonunlari – iqtisodiy mexanizmlar asosi". Oliy ta'lim iqtisodiyoti, 8(2), 34-41.
7. Musoqulov, P. (2020). "Raqobat sharoitida xizmat va tovar bozorlari". Bozor iqtisodi, 6(3), 50-58.